

Eva Vojková

PŘÍSPĚVEK K DÍLU TĚŠÍNSKÉHO STAVITELE FLORIÁNA JILGA (ILG)

Abstract

The study deals with the builder Florián Jilg from Těšín. It describes his activities in Těšín and details both the construction of the evangelical church in Bystřice and the parish church in Hnojník, as well as the construction and reconstruction of houses in Těšín according to Jilgo's plans. It characterizes Jilg's architecture in the broader context of architecture and in comparison with the work of local builders. As a regional construction master and city builder, Florián Jilg was one of the important figures of classicism in the region of Těšín.

Keywords: *architecture, Těšín, Florián Jilg (Ilg), Principality of Těšín, urbanism, classicism, Palladianism*

Stavitel Florián Jilg byla významná osobnost architektury klasicismu v Rakouském Slezsku. Narodil se 24. května 1776 Karlu a Anně Jilgovým v obci Skrbovice, dnes část obce Široká Niva (Bretnow), v okrese Bruntál v opavském Slezsku. Podle zápisu v matrice měl dvojče Josefa.¹ Svou kariéru zahájil v Krnově, kde složil mistrovské zkoušky a pracoval pro knížecí stavební úřad.² V roce 1807 se přestěhoval do Těšína, kde 8. ledna téhož roku vstoupil do zednického cechu. O půl roku později dne 24. července byl přijat za měšťana a stal se členem střeleckého spolku.³ Po roce 1815, kdy skončily napoleonské války, začal větší stavební rozkvět města. Purkmistrem Těšína byl v letech 1814 až 1848 Alois Kaufmann. Jilg se stal v roce 1815 městským architektem⁴ a tím se rozšířily jeho pracovní možnosti. Ve městě vlastnil měšťanský dům a další nemovitosti. Víme, že např. v roce 1821 koupil maloměšťanský dům čp. 84 se zahradou u Horní brány vedle hostince U Zlatého osla.⁵ Zdá se, že se mu dařilo i v osobním životě. Bohužel se nepodařilo vypátrat jméno manželky a datum sňatku, z literatury však víme, že se mu dne 25. ledna 1812 narodil syn Karel, který se stal také stavitelem.⁶ Dcera Marie se provdala za stavitele Romana Kühnela.⁷ Jilg zemřel ve svých 65 letech na Silvestra roku 1841 v Těšíně. Většinu svého pracovního života strávil v Těšíně, který byl centrem Knižectví těšínského a zároveň sídlem Těšínské komory. Jilg však působil v celém Rakouském Slezsku. Navrhl např. kostel v Bystřici a v Hnojníku a je autorem zděné věže u farního kostela v Dobré. V dnešním Polsku např. pro Těšínskou komoru postavil budovu statku v Bestwině (Bialsko-Biala).

Studie se zaměří především na jeho činnost v Těšíně (Cieszyn, Polsko), stavbu evangelického kostela augsburského vyznání v Bystřici a farního kostela v Hnojníku. Článek charakterizuje práci stavitele na vybraných stavbách v Těšíně na základě pramenů v Archiwu Państwowego w Katowicach, odd. w Cieszynie, z fondu Akta miasta Cieszyna.

V roce 1812 se Jilg stal krajským stavitelem (krajským zednickým mistrem) a tuto funkci vykonával do roku 1826, kdy ho vystřídal krajský zednický mistr Ondřej (Andrzej) Kment.

1 Zemský archiv v Opavě (dále ZA v Opavě), fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 458, sign. Br I 24, fol. 12.

2 Witold IWANEK, *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, Bytom 1967, s. 26.

3 Tamtéž.

4 W. IWANEK, *Klasycyzm w architekturze Cieszyna*, Wrocław 1970, s. 28.

5 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. w Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 496 a.

6 W. IWANEK, *Słownik artystów*, s. 26. Bohužel ke dni vydání článku nebyly příslušné matriky Těšína dostupné.

7 Tamtéž, s. 28.

Funkci krajského inženýra zastával v té době stavitel Franz Kuffay, kterého pak nahradil Georg Neubert.⁸ V rámci svých funkcí posuzovali projekty a vyjadřovali se ke stavbám v těšínském kraji v působnosti Krajského úřadu Těšín, který podléhal Moravskoslezskému guberniu v Brně a Zemskému provinciálnímu stavebnímu ředitelství v Brně.

Již pracoval na Těšínsku v době působení těšínského knížete Albrechta Augusta Moritze Kazimíra Sasko-Těšínského (1738-1822), syna polského krále Augusta III. a Marie Josefy dcery Josefa I. Albrecht byl královský princ Polska, vévoda saský a markrabě míšenský, který se v roce 1766 oženil ve Vídni s arcikněžnou Marií Kristinou, dcerou Marie Terezie. Věnem dostala Marie Kristina s Albrechtem od Marie Terezie Těšínsko jako nedělitelné léno České koruny v roce 1765. Albrecht přijal titul vévoda Sasko-Těšínský. Knížecí pár se však na Těšínsku příliš nezdržoval a plnil své povinnosti v monarchii.⁹ V době jeho nepřítomnosti spravovali Těšínsko úředníci Těšínské komory, kteří sídlili na těšínském na zámku. V jejich čele byl vrchní regent. I přes svou častou nepřítomnost Albrecht Těšínské knížectví hospodářsky zveleboval. Velmi se také zajímal o umění a založil uměleckou sbírku ve svém paláci ve Vídni, z které vzniklo slavné Albertinum. Městu Těšín pomohl po ničivém požáru roku 1789 velkou finanční částkou. Arcikněžna Kristina umřela v roce 1798 a má ve Vídni pomník ve tvaru pyramidy v augustiniánském kostele od italského sochaře Antonia Canovy. Albrecht po smrti manželky žil převážně ve svém paláci ve Vídni.

V letech 1822 až 1847 spravoval Knížectví těšínské syn císaře Leopolda II. Karel Ludvík Rakousko-Těšínský, kterého po smrti jeho rodičů Albrecht Sasko-Těšínský adoptoval. Kníže Karel byl významným vojevůdcem. Jeho velkým úspěchem byla například porážka Napoleona u Aspern, za který získal titul generalissima.¹⁰ Postaral se o rozkvet hospodaření na Těšínsku. Karel Ludvík je spojen s osobností architekta Josefa Kornhäusela, který pro něho navrhl např. sídlo v Badenu nebo vilu Weilburg. V Těšíně tento architekt navrhl v roce 1837 přestavbu těšínského zámku a z dalších staveb ve městě jmenujme např. divadlo. Tento architekt se stal oblíbencem knížete Karla Ludvíka. Těšín se několikrát stal centrem evropské politiky. Dané politické dění přineslo také společenské události, kterých se účastnila šlechta, významné osobnosti a jednou za Albrechta Sasko-Těšínského i těšínská měšťané. V době napoleonských válek sídlil po bitvě u Slavkova v Těšíně i vídeňský císařský dvůr. V roce 1818 zde pobýval car Alexander.

Období napoleonských válek a předchozí válečné útrapy přinesly však finanční problémy a krach místní šlechty, která prodávala svá panství Těšínské komoře. V Těšíně však vlastnili, kupovali a stavěli své domy místní šlechtici, např. hrabě Larisch-Mönnich vlastnil dům u náměstí, sv. pán Celesta měl dům na Hluboké ulici, dům Bludovských stál na Mincovní ulici, Kalischův palác na Horním předměstí. V Těšíně byla šlechta významným stavebníkem narozdíl např. Frýdku, ve kterém podle městského práva nesměli šlechtici vlastnit domy a pozemky, proto se tam žádný šlechtický palác nenacházel, kromě nemovitostí majitelů panství. Těšín jako krajské město bylo sídlem magistrátu, krajského úřadu, celního úřadu, zemského sněmu a Těšínské komory.

8 Pavel ŠOPÁK, *Vzdálené ohlasy. Moderní architektura českého Slezska ve středoevropském kontextu 2*, Opava 2014, s. 193.

9 Blanka PITRONOVÁ, *Marie Kristina a Albert Saskotěšínský*, Těšínsko 34, 1991, č. 1, s. 17–19. Působil jako místodržitel v Uhrách v letech 1765–1780 a jako generální guvernér v rakouském Nizozemí v letech 1781–1792.

10 B. PITRONOVÁ, *Arcivévoda Karel, vítěz u Aspern*, Těšínsko 34, 1991, č. 4, s. 8–11.

Své první projekty v Těšíně Jilg vypracoval v roce 1807 v době purkmistra Franze Warlingera. Do stavebního dění města zasáhlo několik velkých požárů, především pustošivý požár v roce 1789, který zničil velkou část města. Oprava domů po tomto požáru probíhala i v době působení Floriána Jilga. Shořela při něm dřevěná zástavba města, celkem 75 % všech domů v Těšíně.¹¹ Vyhořelo 270 velkoměšťanských domů, 51 maloměšťanských domů, starý farní kostel, hlavní škola, kasárna, dominikánský klášter včetně kostela, nově opravená radnice s divadlem, Zemský dům (Landhaus), budova gymnázia včetně kostela, klášter Alžbětinek včetně kostela, pivovar na Starém trhu a sladovna na Śrutarskiej (Schrottengasse) s kompletním zařízením, městský špitál, 21 domů na horním předměstí, 9 domů na Mlýnském předměstí (Mühlgraben Vorstadt).¹² Ušetřen byl kostel, klášter Milosrdných bratří a kostel sv. Trojice (Dreifaltigkeitkirche).¹³ Původní ohrazené město, pozdější centrum města, mělo původně tři brány: Vodní bránu (brama Wodna), která stála pod zámekem blízko mostu nad řekou Olzou, Fryštátskou bránu (Fryszackia brama) na křižovatce Zámecké ulice (Zamkowa) a ulice Michejdy, Horní bránu (Wyższa brama) na konci ulice Leopolda Jana Šeršníka. Hradby prolomovaly ještě dvě fortny, Mlýnská (Mlyńska) u ulice Śrutejskiej a fortna na konci ulice Matejki.¹⁴ V ohrazeném městě se rozkládal u Vodní brány nad řekou Olzou hrad přestavěný na zámek a zámecký pivovar. Ohrazeným městem probíhala císařská silnice vedoucí od Opavy a Frýdku do Bílska a Haliče. Dopravní tepna vedla od Vodní brány ulicí Hluboká (Głęboka) směrem k náměstí, přes které procházela do ulice Leopolda Jana Šeršníka (Jezuitengasse). Ta protínala uprostřed blok domů na náměstí a ústila u Horní brány. Dále pokračovala Horním předměstím (Górne przedmieście) přes Horní náměstí a Horní ulici (Prudkowa, Wyższa Brama) a směřovala přes Bielskou ulicí do Bílska a Haliče. Ulice Hluboká se v dolní části křížila s Mincovní ulicí (Münzengasse, dnes Menniczzej, dříve Theatergasse), která navazovala na původně Kasárenské náměstí (dnes Theaterplatz) do ulice Menniczzej (Deutschegasse), která vedla rovnoběžně s ulicí Hluboká na náměstí. Mezi ulicemi Hluboká a Menniczzej se nacházel Starý trh (Maly Targ). Dnešní ulice Hluboká se jmenovala od 16. století Polská (Polnische Gasse). Na východním předměstí, zvaném Horní předměstí (Górne przedmieście), nacházející se za Horní branou, byl postaven barokní evangelický kostel od Jana Jiřího Hausrückera z Opavy.¹⁵ V časech působení Floriána Jilga byly brány a hradby po roce 1789 zbořeny a město se rozrůstalo na předměstích. Požár z roku 1789 přinesl změny v urbanismu města a regulaci ulic, které změnily jeho tvář. Významnou osobností obnovy města byl Karol Jacobi d'Eckolm, který jako ředitel stavebního úřadu Gubernia v Brně sepsal škody a určil zásady nové výstavby, např. výšku domů, urbanizaci města a další. V místě hradeb byly postaveny nové ulice a domy. Například budova měšťanského pivovaru byla postavena v roce 1810 na

11 W. IWANEK, *Klasycyzm w architekturze Cieszyna*, s. 13.

12 Aloys KAUFMANN – Ingeborg BUCHHOLZ-JOHANEK – Janusz SPYRA, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*, Teil I–III, Cieszyn 2007, s. 263, 264.

13 O požáru v roce 1789 více viz Michal VAŇÁČEK, *Katastrofální požár Těšina a jeho důsledky. Počet domů na Těšínsku v roce 1789*, Slezský sborník, 1969, č. 1, s. 76–94.

14 O urbanistickém a stavebním vývoji města po roce 1789 více Irena KWAŚNY, *Urbanistyka Cieszyna od požaru w 1789 roku do polowy XIX wieku*, in: *Dzieje Cieszyna. Cieszyn w czasach nowożytnych (1528–1848)*. T. 2, Cieszyn 2010, s. 377–391.

15 J. SPYRA, *Najstarsze plany Cieszyna*, in: *Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 2*, Český Těšín 2005, s. 188–207.

zachovalé části hradební zdi. Podobu města v roce 1810 známe z popisu Šeršníka.¹⁶ Vznikly ulice Příkopu (Przykop), Míru (Pokoju), Zámecká (Zamkowej). Postupně se zastavovala ulice Střelníční (Schiesstadt Gasse), která spojovala Horní předměstí s Fryštátským. Dnes tuto ulici tvoří ulice Michejdy, Kochanowskiego a náměstí Londzina.¹⁷ Hluboká ulice, která vede svažitém terénem, byla rozšířena a na jedné straně byla odstraněna podloubí, která se zachovala u osmi domů pouze na jedné straně. Na náměstí stál do roku 1902 Alžbětinský klášter postavený v roce 1755 na místě dvou měšťanských domů na nároží s ulicí dnes Jana Matejki (původně Elisabethgasse). V současnosti stojí na místě pošta. Náměstí bylo po požáru postupně opraveno a získalo novou podobu. Dřevěné domy s krámky (hölzerne Krambäuden) byly nahrazeny zděnými domy s podloubím. Na místě vyhořelé ševcovské a solné lávky byl postaven zděný patrový dům vybavený jako byt krajského hejtmána. Dřevěné domy s podloubím byly na severní a východní straně nahrazeny zděnými domy.¹⁸ Domy získaly klasicistně rokokové fasády. Na jihozápadní straně uzavírala náměstí radnice. Po požáru byla u některých domů postavena pouze nová fasáda a k přestavbě nebo novostavbě nedošlo.¹⁹ Město nemělo dostatek finančních prostředků i přes pomoc Těšínské komory. Lidé byli nuceni vyhořelá stavební místa prodat, protože neměli prostředky na postavení zděných domů. Obyvatelé byli v dlužích a neměli z čeho platit půjčky.

V první polovině 19. století se rozvíjelo především Horní předměstí, kterým probíhala císařská silnice. Na tomto předměstí se v této době zachovaly původní dřevěné podsíňové domy karpatského typu, které stály dříve také na těšínském náměstí. Na počátku 19. století byly většinou poškozené a vyhořelé a nahradily je zděné domy.

Jilgova stavební činnost v Těšíně

Florián působil v první polovině 19. století. Jeho uměleckou činnost máme doloženou mezi lety 1807 a 1839. Jilgova tvorba prošla různými etapami a vycházela z několika zdrojů. Na začátku 19. století byla architektura Rakouského Slezska pevně spjata s tradicí barokního klasicismu, který svými pracemi představuje především Josef Drachný (1730–1816) a Ignác Chambrez (1758–1842). Florián Jilg architekturu obohacuje přijímáním nových vzorů a svými vlastními podněty. Působil v první třetině 19. století na periferii Těšínska a Rakouského Slezska, která byla ovlivněna silnou místní tradicí přechodu baroka ke klasicismu postupným přechodem od plastičnosti k plošnosti a dalšími architektonickými styly. Architektura Floriána Jilga vychází z barokní tradice, např. hostinec U Polského krále, u kterého se projevilo členění fasády a vzájemným propojením prvků v jednotný celek a větší zdobnosti. V architektuře jeho pozdějších staveb převládla větší strohost, jednoduchost a převažující vertikální řešení. U Jilga je typická plochost fasády, neužívá hojně římsy nebo trojúhelníkové frontony. Jeho architektura je ovlivněna státním klasicismem a středoevropským *biedermeierem*, který se projevoval horizontálním členěním pásovou rustikou, kordónovou římsou, okna umístěna v padlinách s valeným záklenkem a nárožními rizality, obdélníkem v parapetu, rizalitem ukončeným trojúhelníkovým štítem, termálními okny, římsou podepřenou konzolami a morfologií *biedermeieru* na hladké fasádě, kterou na svých stavbách Jilg užívá od druhého

16 Janusz SPYRA – Grzegorz CHROMIK (edd.), *Malo indywidiam Quam Misericordiam, wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika*, Cieszyn 2014, s. 493.

17 W. IWANEK, *Klasycyzm w architekturze*, s. 17.

18 A. KAUFMANN, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*, s. 265.

19 Tamtéž, s. 268.

desetiletí 19. století. Podobné analogie *biedermeieru* najdeme u dalších staveb Rakouského Slezska.²⁰ Jeho tvorbu ovlivňoval pruský klasicismus, především zajímavé je pojetí vtažených kanelovaných sloupů do fasády, které jsou např. na celnici u Hybernů v Praze nebo kostela sv. Kříže. V jeho stavbách se projevila neoklasicistní architektura ovlivněna neopalladianismem. U církevních staveb vycházel z předloh normalizačních kostelů, přesto vytvořil svůj osobitý styl při řešení fasády. Další příklady neoklasicismu na Těšínsku je např. zámek v Konské, Chotěbuzi a zámek v polské Javoři.²¹

U Jilga byla typická okna ve svislé vpadlině s drobným detailem růžice, které vytvářejí až planimetrické pásy. Rovněž vysoký řád je významným prvkem jeho staveb. Jilg vytvořil svůj osobitý styl. Jeho tvorbu prolínají dobové stylové proudy, které zajímavě a stylově propojuje.

Jilg je autorem plánů přestavby divadla v těšínské radnici, které se však nedochovaly. Budova radnice má zajímavý stavební vývoj, neboť pochází z roku 1496 a kvůli požárům byla několikrát přestavěna. Při velkém požáru v roce 1720 vyhořela a její oprava skončila až v roce 1788. Při požáru v roce 1789 radnice a divadelní sál opět podlehl plamenům. Radnice byla přestavěna po požáru podle plánu Ignace Chambreze.²² Budova získala klasicistní fasádu. Podle akvarelu z roku 1802 od Ignace Chambreze známe její podobu před požárem v roce 1836.²³ Dvoupatrová stavba měla nižší první patro a druhé vyšší reprezentativní patro. Podloubí bylo zazděné a přízemí členila pásová rustika. První patro zdobil balkón po celé šířce objektu. Na hlavní osu stavitel umístil rizalit zdůrazněný pilastry po stranách. Sedmiosá fasáda měla na krajních osách v druhém patře niky a byla ukončena atikou se čtyřmi vázami. Divadlo, které bylo založeno již v roce 1726, bylo po požáru provizorně upraveno. Teprve v roce 1816 Jilg přestavěl vyhořelé divadlo. V roce 1836 je opět zničil oheň. Jilg vypracoval plány a rozpočty pro prostory divadla a reduty v roce 1815. Dne 17. listopadu roku 1816 bylo divadlo slavnostně otevřeno.²⁴ Podle plánů přestavby vyhořelého divadla a radnice z roku 1836 můžeme zrekonstruovat částečně původní podobu divadla od Floriána Jilga.²⁵ Původní divadlo a reduta se nacházely v prvním a druhém patře levé části zadního křídla radnice domu čp. 38. Přední trakt radnice v přízemí, prvním a druhém patře, kde sídlily úřady, byl dispozičně zachován a zbývající prostor v prvním a druhém patře vyplňovalo divadlo a jeho zázemí. Vedle hlavního probíhajícího průjezdu se nacházela po pravé straně chodba, z které vedlo tříramenné schodiště do prvního patra k divadelnímu sálu. U schodiště v prvním patře se nacházela pokladna. Naproti pokladny stálo schodiště do druhého patra. Zbývající prostor levé části domu vyplňovalo samotné divadlo. Po pravé straně bylo situováno pět místností pro tzv. bufet (*Credenzzimmer*), přístupný z rizalitu se schodištěm a s toaletami u zadní strany budovy. Druhé patro zahrnoval pouze sál (reduta). Zbývající prostor byla půda

20 P. ŠOPÁK, *Vzdálené ohlasy* 2, s. 150–164.

21 O neoklasicistní architektuře více Michal KONEČNÝ (ed.), *Vitruvius Moravicus. Neoklasicistní architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015.

22 A. KAUFMANN, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*. Teil I–III, s. 299, 300; Mariusz MAKOWSKI, *Pieć wieków ratusza w Cieszynie 1496–1996. Przemiany architektoniczne*, in: 500 lat ratusza i rynku w Cieszynie 1496–1996, Cieszyn 1996, s. 31.

23 Tamtéž, s. 29.

24 A. KAUFMANN, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*. Teil I–III, Cieszyn 2007, s. 386.

25 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 2421, výstavba nového divadla, plány.

ukončená střechou. Divadlo disponovalo přístrojem k dostavění zvýšené scény.²⁶ Reduta a bufet (Kredenzzimmer) byly vyzdobeny a pěkně zařízeny. Dekorace vytvořil a prostory vymaloval divadelní opavský malíř Jan Josef Mayer, který byl také autorem stropních a nástěnných maleb v Larischově paláci v Těšíně, např. Egyptského a Římského sálu.²⁷ Divadlo, věž a fasáda byly přestavěny po požáru v roce 1836. Přestavba podle plánu Josefa Kornhäusela zcela změnila dispozici budovy. Divadlo zaplňovalo velkou část domu, zahrnovalo pravou část i dům čp. 39. Vstup do divadla byl umístěn z Radniční ulice.²⁸ Budova získala fasádu, která se dochovala do dnešních dnů. Divadlo bylo však opět přestavěno na kino Piast.

Florián Jilg vypracoval plány přestavby vyhořelého starého pivovaru,²⁹ které se rovněž nedochovaly. Proto bohužel neznáme architektonické řešení Jilgovy přestavby. Pivovar byl umístěn na Starém trhu (Alten Markt, Stary Targ) čp. 2 na rohu Kostelní ulice (Fredy). Vedle pivovaru byl malý dům s bytem patřící k pivovaru. V roce 1817 vypracoval Jilg rozpočet na přestavbu starého pivovaru na městskou váhu, byty a sýpku. Stavba byla dokončena a kolaudována v roce 1823. Nárožní dům měl nepravidelný půdorys. Z období klasicismu se dochoval např. průjezd ukončený pruskou klenbou s trojramenným klasicistním schodištěm. Dům byl upraven pro potřeby okresního soudu a okresního hejtmanství.

Florián Jilg vycházel z barokního klasicismu v architektonickém řešení a stylu fasády domu čp. 10 na ulici Horní brána (Wyższa Brama), hostince U Polského krále, který se dochoval do dnešních dnů.³⁰ Řadový dům byl postaven v roce 1815. Stavitel na hlavní osu umístil rizalit s pěti okenními osami, který ukončil trojúhelníkový nízký štít s empírovým termálním oknem. Přízemí rizalitu s pásovou rustikou a okny se šambránou je odděleno od patra kordónovou římsou. Rizalit je v prvním patře zdůrazněn kanelovanými toskánskými pilastry po stranách a mezi okny dvojicemi toskánských pilastrů. Boční části mají tři okenní osy, které jsou v prvním patře zdobeny drobnými geometrickými rostlinnými ornamenty v suprafenestře a v obdélném parapetu. Prostor mezi okny bez šambrán pouze s podokenní římsou vyplňují bosované pilastry s hlavicí nesoucí lizénu spojující fasádu v jeden celek. Bosované přízemí rytmizují pouze obdélná okna v padlínách. Fasáda i trojúhelníkový štít je ukončen vyloženou římsou s konzolami evokující rytmus klasických triglyfů a metop. Hlavní vstupní rizalit je ovlivněn barokní tradicí a boční fasáda s bosovanými pásy a lizénami má osobité pojetí s klasicistními detaily. Stavitel vytvořil zajímavé pojetí fasády, které vytváří jednotný celek. Na hlavní osu probíhá průjezd ukončený pruskou klenbou. Barokní klasicismus obohatil novými prvky, které se projeví především v biedermeieru, jsou to např. empírové okno, vpádliny, detaily nebo klasicistní bosované pilastry.

26 W. IWANEK, *Klasyzm w architekturze*, s. 20.

27 Eva CHOJECKA, *Epocha oświeceniowa: klasycystyczna formuła i romantyczna wyobraźnia*, in: *Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku*, Katowice 2009, s. 240, 241.

28 O stavebních dějinách divadla a radnice vice viz M. MAKOWSKI, *Pieć wieków ratusza*, s. 23–44.

29 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1165.

30 W. IWANEK, *Klasyzm w architekturze*, s. 20.

Obr. 1: Dům čp. 10, 1815.

Foto autorky.

Spojení barokního klasicismu s prvky biedermeieru se projevilo u domu čp. 35 pro pana Pawła Otrzęsa na ulici Horní brána (Wyższa Brama), který Jilg navrhl v roce 1817. Navrhl jednopatrový řadový dům se sedlovou střechou. Vstupní průčelí je členěno na krajních osách svislými pásy s rustikou a nárožní rustikou do bloku. Fasáda je rytmizovaná okny 1 + 4 + 1. Setkáváme se s obloučkovým motivem u oken, který byl užíván také u neoklasicistních fasád, neboť obdélná okna se šambránou jsou umístěna do vpadlin s valeným záklenkem v suprafenestře a okna vytváří s obdélným parapetem svislé pásy. Podle původních stavebních plánů byly nad okny valené suprafenestry s palmovo-mušlovými ornamenty.³¹ Dům byl rekonstruován a některé původní detaily se nedochovaly. Jilg je uváděn také jako autor domu čp. 10 na ulici U Trzech braci.³² Fasáda nárožního jednopatrového domu je v přízemí členěna pásovou rustikou a obdélnými okny a v prvním patře okny ve valených vpadlinách. Pod okny probíhá podokenní římsa a první patro mezi okny a na krajních osách člení svislé vpadliny. Vstupní fasáda je rytmizována okny 2 + 1 + 2. Aplikoval hojně užívaného spojení pásové rustiky v přízemí s okny ve vpadlinách s valeným záklenkem. Dům má tedy charakteristické prvky pro měšťanský biedermeier.

Návrh vstupní brány u evangelického kostela na Horním předměstí navazuje na stavitelství státního klasicismu. V roce 1822 Jilg nakreslil plán vstupní brány a zděné zdi kolem dvora u evangelického kostela.³³ U návrhu použil téma vítězného oblouku, který působí pevnostně

31 Tamtéž, s. 29.

32 Tamtéž, s. 30.

33 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1180.

a střízlivě. Vypracoval plán ohradní zdi a vstupní brány, kterou navrhl s bosáží ukončenou valeně a s trojúhelníkovým štítem se zubořezem zdobený srdcem na nízkém postamentu. Po stranách brány byly dvě nízké branky ukončené segmentovým záklenkem.

V období 20. let 19. století se u Jilga začala projevovat větší jednoduchost v architektonickém řešení fasády. Jilg navrhl v roce 1822 plán nově postaveného domu barona Akstfelda (Axfelda). Na hlavní osu stavitel umístil vstup se segmentovým empírovým oknem v nadsvětlíku. Fasádu rytmizovaly dvě okenní osy po stranách. Okna byla umístěna ve svislých vpadlinách a nároží zdůraznila bosáž. Horizontálně členil fasádu pouze kamenný sokl a probíhající korunní římsa. Stavba navazuje na státní klasicismus v jednoduché formě střídání hladkých ploch, svislé vpadliny s oknem a nárožní bosáže. Stavba je příklad bezezdobného úsporného řešení měšťanské architektury se zajímavým detailem segmentového vějířového empírového okna v nadsvětlíku.

U budovy pro K. Celesty v Těšíně vycházel Jilg z modernějšího a zajímavějšího pojetí architektury. Ta se projevila např. u jeho návrhu evangelického kostela v Bystrici z let 1811–1817, kterému se budeme věnovat později. Jilg postavil v roce 1824 podle svých plánů celestinskou nadační budovu K. Celesty v Těšíně, jež sloužila jako internát pro šlechtickou mládež, dnes na ul. Kochanowského čp. 14.³⁴ Jilg navrhl samostatně stojící jednopatrovou budovu s mansardovou střechou obklopenou zahradou. Na hlavní osu vstupního průčelí stavitel umístil portikus přes celou výšku budovy s dvojicí sloupů vysokého řádu s iónskou hlavicí po stranách, které nesou rovné kladi a trojúhelníkový štít. Vstup s kamenným ostěním má segmentové okno v nadsvětlíku. Fasáda je rytmizovaná okny 2 + 3 + 2 + 3 + 2. V budově se nacházejí místnosti klenuté pruskou klenbou v pasech.³⁵ Převažuje vertikálita a chybí horizontální členění kordónovou římsou a pásová rustika. Stavitel vycházel z neopalladianismu s jeho typickou monumentalitou, kterou použil i u návrhu evangelického kostela augsburského vyznání v Bystrici nebo u farního kostela v Hnojníku. Stylové řešení domů postavil na kontrastu ploché fasády a jediného výrazného prvku vstupního portiku s vysokým řádem s hladkými sloupy na kamenných postamentech s volutovou hlavicí, který má inspiraci právě v neopalladiánském stylu. Hladké plochy dvou krajních os jsou členěny vertikálními pásy s rustikou do bloku a okny bez šambrány ve svislých vpadlých pásích s rozetami v parapetu, které se u jeho staveb objevují často. Tyto detaily byly i v 30. letech užívány, např. se nacházejí na zámku Hnojník z 30. a 40. let 19. století. Propojil plastický neopalladiánský vysoký řád s hladkými fasádami ovlivněnými klasicismem a biedermeierem. Barokní tradice zůstala pouze u jeho oblíbené mansardové střechy.

Na předchozí stavbu navazuje návrh z roku 1825, ve kterém vypracoval plán přístavby prvního patra domu čp. 349 ševce pana Karla Rothbacha.³⁶ Zcela opět převládla plochost a jednoduchost řešení fasády. Podle stavebního plánu umístil na hlavní osu vstup s valeným empírovým oknem v nadsvětlíku, nad kterým se v patře nacházelo okno s valeným záklenkem. Na fasádě převládají vertikální linie, které tvoří pásy oken v svislé probíhající vpadlině s motivem kosočtverce v parapetu mezi okny. Jilg vytvořil stylově čistou a jednoduchou fasádu měšťanského domu bez probíhajících říms, rustiky a vytváří tak „moderní“ styl.

34 P. ŠOPÁK, *Opava – Těšín: paralely architektonického vývoje od konce 18. století do první světové války*, in: Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 3, Český Těšín 2007, s. 229; I. KWAŚNY, *Rozwój przestrzeni miast oraz architektura w Księstwie Cieszyńskim od 1528 do 1848*, in: Ł. Konarzewski (ed.), *Kultura i sztuka Śląska Cieszyńskiego na przestrzeni wieków. Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych*, Tom VIII, Cieszyn 2016, s. 49–81.

35 P. ŠOPÁK, *Opava – Těšín: paralely*, s. 229.

36 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1181.

Jilg navrhl na ulici Bobreckiej dům čp. 13, který již pravděpodobně nestojí. Iwanek Witold tento dům popsal jako samostatně stojící budova se zahradou. Vstupní fasáda ustupovala od ulice a měla sloupový portikus.³⁷ Podle Iwaneka postavil také dům čp. 55 na Bielské ulici. Dům již neexistuje, v místě bylo postaveno nákupní středisko Lidl. Iwanek přisuzuje Jilgovi autorství domu čp. 46 na stejné ulici. Dům obdélného půdorysu zachytil jako přízemní s šestiosou fasádou do ulice. Okna byla umístěna v nikách s valeným záklenkem a vstup měl portikus. Jilg je i autorem domu čp. 39 na ulici Horní brána (Wyssi brama), který byl také zbourán.³⁸

Zajímavé architektonické řešení má dům čp. 16. na ulici Horní brána (Wyzsza Brama), dříve hostinec U Tří černochů. Řadový dům byl postaven v roce 1835. Zcela převládly vertikální linie stejně jako u domu nadace Celesty, v pojetí se však liší. Na hlavní osu je situován rizalit s portikem, vtažený za rovinu průčelí a nesený dvěma kanelovanými sloupy s iónskými hlavicemi. Na portikus navazují kanelované pilastry vysokého řádu s iónskou hlavicí. Tím fasáda získala zajímavou plasticitu, přičemž je rytmizována okny 2 + 1 + 2 a je ukončena širokou vyloženou korunní římsou a nad rizalitem trojúhelníkovým štítem. Zajímavý je nízko posazený nad okny probíhající architráv podepřený pilastry nesoucí hladký vlys, nad kterým probíhá

vyložená korunní římsa. Nad tím je umístěno další později dostavěné patro. Jediným horizontálním prvkem je pásová rustika po stranách průčelí. Na hlavní osu prolamuje hladkou fasádu kamenný portál s obdélným nadsvětlíkem a trojúhelníkovým štítem. V patře je situováno obdélné okno. Styl řešení fasády má více zdrojů a vymyká se z místní dobové produkce. Kanelované dřívky, pilastry a vtažený portikus přes celou výšku budovy má stylová východiska, která mohou odkazovat na pruský klasicismus inspirovaný řeckou architekturou. Vstupní rizalit evokuje vstup do řeckého chrámu. Vtažené okenní osy se objevují i u jiných staveb na počátku 19. století, vytvářejí však odlišný dojem s iónskými hlavicemi a objevují se v horních patrech nad portiky, např. u zámku Nové zámky u Litovle z let 1806–1808 nebo u zámku v Hnojníku asi z roku 1836. Vtaženou okenní osu najdeme také u věže farního kostela Máří Magdalény v Těšíně. Stavitel použil palácový styl na měšťanském domě. Tento proud architektury se projevil i ve vídeňské architektuře 30. let 19. století.

Obr. 2: Dům čp. 16 v Těšíně, 1835.

Foto autorky.

37 W. IWANEK, *Klasycyzm w architekturze Cieszyna*, s. 42.

38 Tamtéž, s. 43.

Jilg vypracoval v roce 1837 plán přístavby patra a přestavby přízemí domu pana ševce Fikuse čp. 224 na ulici Hluboká (Głęboka).³⁹ Podle návrhu oddělovala přízemí od prvního patra kordónová římsa. Přízemí bylo rytmizováno toskánskými pilastry mezi okny a nároží je bosované. Návrh je další variace členění fasády, která byla volně členěna jeho typickými dobovými články.

Období klasicismu bylo výraznou epochou ve stavebních dějinách Těšína. Stavby v Těšíně, které mají analogie s Jilgovými stavbami, ale není doložen jejich autor, jsou např. domy čp. 3 a 13 na Bílské ulici. Dům čp. 3 stojí, avšak fasáda prošla přestavbou. Dochovaly se pouze kanelované pilastry vysokého řádu nesoucí římsku. Dům čp. 2 na ulici Garncarska je obdélného půdorysu s hřebenovou střechou. Fasádu s rustikou rovnoměrně rytmizují pilastry vycházející z kamenných postamentů a nad okny je růžice v suprafenestře.⁴⁰ Dům stále stojí. Dům čp. 47 na Bílské ulici byl posunut od uliční čáry a měl portikus.⁴¹ Byl bohužel zbourán.

Praxe krajského stavitele

Florián Jilg byl městský architekt, který vedle významných stavebních počínů musel řešit i utilitární zástavbu města a účastnit se stavebních řízení. Posuzoval a vytvářel neustále se měnící městskou zástavbu podle stále nových požadavků svých majitelů. Ukazuje vzájemnou spolupráci stavitelů při řešení důležitých a náročných stavebních problémů nebo sporů.

Městská stavební komise řešila technické záležitosti staveb, např. konstrukce jako klenby, komíny, odtok vody ze střechy, společné nosné zdi, překročení hranic pozemku, výjezdy a přístup k domu a z toho vyplývající sousedské spory. Posuzovali dřevěné domy, jejich technický stav a protipožární bezpečnost. Pokud dům nevyhovoval, byla nařízená přestavba nebo byl dům prohlášen za neobyvatelný. Jilg se jako krajský zednický mistr vyjadřoval k stavebním a technickým problémům a sporům. Podle spisů k výstavbě města v roce 1813 probíhala jednání o opravě nárožního domu čp. 131 pana Jonase na ulici Mennicza (Deutschegasse)⁴², u kterého docházelo kvůli společnému pilíři u podloubí k oddělení a odklonění domu od sousedního domu. Příčinou byly zřejmě nedostatečné stavební zásahy z roku 1795. Domy měly být nahoře spojeny a zpevněny kovovými kotvami, které měly vést skrz společnou zeď pod cihelnou dlažbou na půdě a dole u pilíře podloubí. K problematice se vyjádřil Jilg jako krajský zednický mistr ze stavebního hlediska a krajský inženýr Franz Kuffay z architektonického hlediska. Na základě hodnocení stavitelů bylo zpevnění kotvami povoleno. V roce 1830 byl však dům 131, který v té době vlastnil pan Jastrzebensky, opět ve špatném technickém stavu. K problému se vyjádřil stavitel Florián Jilg, frýdecký stavitel Florián Biefel, Roman Kühnel a Andreas Kment.⁴³ Znovu se vytvářely praskliny na konstrukcích a domu hrozilo zřícení. Jako důvod byl uváděn špatný stav stropů a nosných zdí, do kterých zatékalo ze střechy, a již nefunkční původní železné kotvy. Florián Biefel stejně jako Florián Jilg požadovali opětovné stažení domu železnými kotvami z důvodu, že dům stojí na nároží a trpí ořesy kvůli provozu na ulici. Po vyjádření stavitelů Biefela, Kühnela, Kmeta a Jilga bylo rozhodnuto nově stáhnout budovu novými kotvami v patrech v celé délce domu. Jako krajský zednický mistr Jilg posuzoval všechny různé stavební zásahy, např. rozšíření sklepa

39 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1193, spisy sign. 1196.

40 W. IWANEK, *Klasycyzm w architekturze*, s. 31

41 Tamtéž, s. 42.

42 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1179.

43 Tamtéž, sign. 1186.

podle plánů jiných zednických mistrů. Negativně se vyjádřil k plánu zednického mistra Kreisela k rozšíření sklepa. Plán zamítl, protože stavba byla nebezpečná pro oba domy čp. 200 a 201, neboť stavitel chtěl probourat jejich společnou nosnou zeď.⁴⁴ Jilg také vyhodnotil a popsal v roce 1826 vážné poškození klenby v traverzách nad sklepem domu čp. 124, která spadla a poškodila dům.⁴⁵ Komisionální jednání magistrátu za přizvání účasti krajského stavitele Floriána Jilga, klempíře a kominíka se také vyjadřovala k stavebnímu stavu domů, které byly posuzovány především podle nových požárních hledisek. Proto v roce 1822 a 1823 byla provedena kvůli požární bezpečnosti prohlídka domu Adama Hoschka čp. 245 na Horním předměstí blízko domu pana Kalische. Dům byl označen jako neobyvatelný a nebezpečný, protože byl z velké části dřevěný. Uprostřed byla zděná klenutá kuchyň s dýmníkem, vzadu malá zděná místnost. Krov stál pouze na kusu přední zdi a zadní stěně domu. Komise nařídila majiteli, aby postavil nový zděný dům se správným odvodem vody ze střechy.⁴⁶ Plány nového domu se nedochovaly, tudíž neznáme řešení nového domu. Jilg se jako krajský zednický mistr vyjadřoval např. k zastavení podloubí a sousedskému sporu ve Frýdku.

Katalog plánů Floriána Jilga v Těšíně

1. Těšín, na ulici Šrutarska čp. 39, 39a, 39b, rok 1807, plán nového pivovaru.⁴⁷ *Rozměry, v 72 x š 49,5 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 2319.*

Nerealizovaný plán od Floriána Jilga, který provedl kvalitní a propracovanou kresbu. Dochoval se plán půdorysů a podélný řez, podle kterého měl pivovar půdorys lichoběžníku a byl postaven ve svažitém terénu. V suterénu se nacházely sklepy, které byly ukončeny křížovými klenbami nesené pilastry. V přízemí navrhl sférické klenby české placky v pasech nesené pilastry. Střední patrová část pivovaru byla ukončenou mansardovou střechou. Na plánech však nejsou zakresleny fasády pivovaru. Nový pivovar byl umístěn místo vyhořelé částečně dřevěné staré sladovny. Město přikoupilo dva sousední malé domky a na místě postavilo nový pivovar.⁴⁸ Plán budovy městského pivovaru nakreslil také Josef Drachný.⁴⁹ Ten navrhl pivovar nepravidelné dispozice. Podle jeho plánů se v suterénu, který zabíral dvě třetiny stavby, nacházely sklepy pro pivo. V přízemí po levé straně byla umístěna sladovna (12), pec na sušení (13), po pravé nepodsklepené přízemní části chladicí kádě (Kühlstock, 37), prostory pro vaření a kvašení (Spilka) piva a místnost pro pivovarské tovaryše. V prvním patře byl pivovarský byt s kuchyní, kvelbem a chodbou, která byla přístupná třiramenným schodištěm podepřeným sloupy. Dále se rozprostíral šenk a půda. Ve střední části byly situovány všechny pece. K výstavbě pivovaru, především k technickým záležitostem stavby, se vyjadřoval také c. k. architekt a profesor Ignatz Chambrez, který připojil plánek půdorysu, profilu a pohledu pece v pivovaru.⁵⁰ Podle Kaufmanna byl pivovar postaven v roce 1810 podle plánu Josefa

44 Tamtéž, sign. 1179.

45 Tamtéž, sign. 1181.

46 Tamtéž, sign. 1180.

47 Tamtéž, sign. 2319.

48 A. KAUFMANN, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*, s. 331.

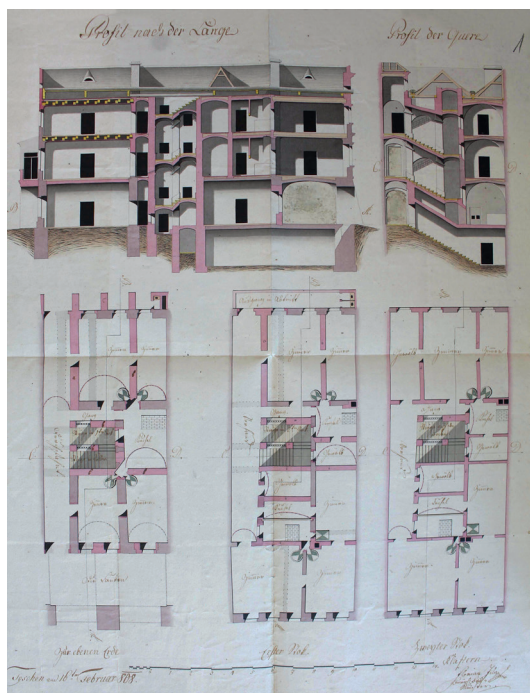
49 E. VOJKOVSKÁ, *Příspěvek k dílu těšínského stavitele Josefa Drachného*, in: Sborník Památkového ústavu v Ostravě, Ostrava 2016, s. 56–67.

50 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 830.

Drachného.⁵¹ Podle spisů také měl být do pivovaru po roce 1815 umístěn parní kotel. Pivovar byl postaven s finanční podporou těšínského vévody Albrechta a městské rady. Pivovar stále stojí. Nad vstupem se dochoval slavnostní nápis k otevření a městský znak.

2. Těšín, 18. 2. 1808, 55,6 x 44,6 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1178.

Přestavba měšťanského⁵² řadového domu se zděným podloubím klenutým klenbou. Přední část domu je podsklepena. Na podloubí navazuje po levé krajní ose průjezd do dvora. Ve střední části se do průjezdu otevírá třiramenné klasicistní schodiště oddělené schodišťovou stěnou. Dům má podélně čtyřtraktovou dispozici. Přední část vyplňuje v přízemí loubí. Druhý trakt tvoří dva pokoje, třetí schodiště a kuchyně a čtvrtý opět dvě místnosti. První patro mělo podobnou dispozici jako v přízemí. Přední část nad loubím jsou situovány dva pokoje a v patře se nacházejí dva byty. Schodiště je osvětleno nadsvětlíkem a segmentovými okny. Místnosti vedle schodiště jsou osvětleny okny z mezipodesty. Kuchyně a kvelby jsou klenuté segmentovou klenbou. Další prostory jsou ukončeny převážně rovnými stropy. Vstupní fasáda byla prolomena pěti okenními osami v patrech. Fasáda byla zřejmě ukončena atikou. Bohužel se dochoval jen plán, žádné spisy ani přesnější označení domu.

Obr. 3: Plán domu z roku 1808.

Archiwum Państwowe w Katowicach, odd.
v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1178.

51 A. KAUFMANN, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*, s. 331.

52 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1178.

3. Těšín, dům čp. 184, datován 30. 3. 1816, 29,2 x 28,5 cm, tuší, kolorováno, na papíře, *Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1177.*

Plán rozšíření domu čp. 184 Josefa Fisura v roce 1816.⁵³ Dům rozšířil směrem do dvora a vstupní chodbu umístil na druhou stranu oproti původní. Rozšířil tím kuchyň a situoval velkou místnost v zadním traktu. Přístavba byla ukončena vyzděným štítem s empírovým oknem.

4. Těšín, v místě Horní rynek 1, rok 1822, 44 x 37 cm, tuší kolorované, na papíře, *Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1179.*

Plán nově postaveného domu barona Akstfelda (Axfelda), který koupil stavební místo, přesněji šopy a hospodářské zázemí, mezi hostincem U Zlatého osla (Goldenen Ochsen) čp. 108 (Horní rynek nové čp. 1), který vlastnil svobodný pán Mattencloit, a domem čp. 103 (Baginskische Haus).⁵⁴ Hostinec U Zlatého osla stál původně na rohu Horní brány a byl postaven v roce 1800. Jilg navrhl přízemní řadový dům třítraktové dispozice s probíhající chodbou uprostřed, který byl ukončen sedlovou střechou. Na hlavní osu umístil vstup se segmentovým empírovým oknem v nadsvětlíku. Fasádu rytmizovaly dvě okenní osy po stranách. Mezi okny probíhaly široké pásy pilastrů a nároží zdůraznila bosáž. Horizontálně členil fasádu kamenný sokl a probíhající korunní římsa. Dům zahrnoval dva byty s jednou kuchyní a dvěma pokoji. Dům již nestojí.

5. Těšín, ul. Mennicze, dům čp. 133, 1822, 36 x 25,5 cm, tuší, kolorované, papír, *Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1179.*

Plán zvýšení Jilgova domu a vyzdění štítu čp. 133, který stál boční fasádou při dnes ul. Menniczej (Deutsche Gasse).⁵⁵ Podle plánu byl dům dvoupatrový ukončený valbovou střechou s atikou.

6. Těšín, Horní předměstí, dům čp. 305, 1822, 45 x 28 cm, tuší, kolorované, na papíře, *Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1179.*

Plán domu čp. 305 postaveného na místě shořelého dřevěného domu, který koupil Vinzenz Neiwert od ševcovského mistra Franze Hankeho na Horním městě.⁵⁶ Dům měl mít linii vstupní fasády jako sousední domy. Jilg navrhl přízemní dům ukončený sedlovou střechou. Na levé krajní ose domu třítraktové dispozice probíhala chodba. V přední části se nacházely dvě místnosti klenuté plackami. Ve střední části bylo umístěno tříramenné klasicistní schodiště, které bylo podepřeno dvěma sloupy a otevíralo se do průjezdu. Schodiště však vedlo pouze na půdu. Vedle schodiště byla kuchyň s oknem do mezipodesty a kvelb. Zadní část vyplňoval velký pokoj klenutý plackou. Vstupní fasáda byla podle plánu vstupní fasády ukončena vysokou atikou se slepými okny. Z plánu však není patrné členění fasády.

7. Těšín, Horní předměstí, vstupní brána, 1822, 23,8 x 36,2 cm, tuší, kolorováno, na papíře, *Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1180.*

Plán vstupní brány a zděné zdi kolem dvora u evangelického kostela na Horním předměstí.⁵⁷ Zeď měla vést od domu čp. 347 (Obervorstadt) kolem mýtnice (Mautschranken) až k domu patřící evangelické obci. Majitel domu čp. 347 pan Mentel nesouhlasil se zdí v navrhovaném místě kvůli vstupu do svého domu, odvádění vody ze střechy a kvůli případnému zvýšení domu o patro. Došlo však k dohodě, ve které se evangelická obec zavázala, že Mentlovi vždy umožní

53 Tamtéž, sign. 1177.

54 Tamtéž, sign. 1179.

55 Tamtéž.

56 Tamtéž.

57 Tamtéž, sign. 1180.

přístup do dvora kvůli opravám domu, a darovala mu kousek kostelní zahrady. Jilg u návrhu použil typ vítězného oblouku působící pevnostním charakterem a střízlivostí. Vypracoval plán ohradní zdi a vstupní brány, kterou navrhl s bosáží ukončenou valeně a s trojúhelníkovým štítem se zubořezem zdobený srdcem na nízkém postamentu. Po stranách brány byly dvě nízké branky ukončené segmentovým záklenkem.

8. *Těšín, Horní předměstí (Ober Vorstadt), dům čp. 304, 26,7 x 40,5 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1180.*

Jilg navrhl v roce 1823 přízemní dům čp. 304 na Horním předměstí u císařské silnice pro pana koláře Rostomilského na místě starého patrového dřevěného domu s podsíní.⁵⁸ Jilg přistavil před dílnu v zahradě nový zděný přízemní dům se vstupní fasádou ukončenou atikou, která měla dodržet stavební linií sousedních domů. Navrhl dům s průjezdem po levé straně. Přední část domu byla podsklepená. Dům zaplňoval dva byty sestávající se z kuchyně a pokoje. Dvě kuchyně a schodiště zaplňovaly střední část domu.

9. *Těšín, Horní předměstí, dům čp. 289, 1823, 39,6 x 30,6 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1180.*

Zděný dům čp. 289 hrnčíře Andrease Radetzkeho.⁵⁹ Na levé krajní ose domu probíhal průjezd. Zajímavá je místnost v přední části domu, která je podle plánu zaklenuta klášterní klenbou s pětibokými lunetami. Ve střední části domu se nacházela hrnčířská dílna s pecí.

10. *Těšín, Hluboká ulice čp. 6, rok 1823, 30,6 x 39 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1180.*

Přestavění patra domu čp. 6 pana Skuliny. Dům, hlavně zařízení půdy, neodpovídalo protipožárním požadavkům té doby. Především byl přímý vstup na půdu, která nebyla klenutá, a kuchyně uprostřed půdy byla nevyhovující. Pokud by majitel domu nečinil nápravu, byl by dům prohlášen za neobyvatelný. Z plánu přestavby známe původní dispozici přízemí s mazhausem se schodištěm a probíhající chodbou na dvůr. Místnosti jsou klenuty valenou klenbou.⁶⁰ Dům neměl podloubí. V patře měla být umístěna zděná klenutá chodba a kuchyně uprostřed dispozice, komora a dva pokoje. Podle zápisu komise však ještě v roce 1832 nebyla stavba provedena. Proto komise požadovala alespoň umístit plechy kolem kamen v patře. V témže roce požádal městský kovář o povolení k postavení zděné kovárny na dvoře domu čp. 6, který měl v pronájmu od Skuliny. Plán kovárny nakreslil Andreas Kment.⁶¹

11. *Těšín, Horní rynek, dům čp. 349, rok 1825, 53,2 x 42 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1181.*

Plán přístavby prvního patra domu čp. 349 ševce pana Karla Rothbacha.⁶² Na hlavní osu stavitel umístil vstup s valeným empírovým oknem v nadsvětlíku, nad kterým se v patře nacházelo okno s valeným záklenkem. Na fasádě převládají vertikální linie, které tvoří svislé pásy oken s motivem kosočtverce v parapetu mezi okny. Dům stál vedle hostince U Zlatého osla čp. 108, se kterým měl společnou zeď, a vedle dvora domu čp. 103.

58 Tamtéž.

59 Tamtéž

60 Tamtéž.

61 Tamtéž, sign. 1187.

62 Tamtéž, sign. 1181.

12. *Těšín, Fryštátské předměstí čp. 44, rok 1826, 27,5 x 22 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1181.*

Plán přístavby dvou zděných místností směrem do zahrady k dřevěnému domu.⁶³

13. *Těšín, Nové Město čp. 83, rok 1827, 37,2 x 27,3 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1182.*

Přístavba místnosti k domu zámečnicka Swobody.⁶⁴

14. *Těšín, Fryštátské předměstí čp. 33, rok 1827, 37,5 x 23,6 cm, tuší, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1183.*

Plán domu čp. 33 pana Franze Czyrby na Fryštátském předměstí postavený na místě staré dřevěné chalupy.⁶⁵ Zajímavé je, že dům neměl kuchyň, pouze v chodbě byly umístěny u komínů sporáky. Z toho důvodu stavební komise požadovala kvůli požární bezpečnosti ukončit chodbu klenbou. Probíhající chodba byla uprostřed dispozice a po stranách byly dvě místnosti.

15. *Těšín, Śrutarskiej ulic čp. 69, květen 1829, 40,7 x 26 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1184.*

Plán domu Franze Filbiera, nového přízemního zděného domu, který stál vedle šopy pivovaru, se kterou měl společnou zeď. Přízemní dům s jednoduchou fasádou prolomenou okny. V červnu téhož roku se však majitel domu rozhodl, že postaví patrový dům, který navrhl Roman Kühnel.⁶⁶ Ten na hlavní osu domu čp. 69 umístil rizalit se segmentově klenutým vstupem. Zajímavé řešení má první patro, ve kterém na rizalitu umístil lizény ukončené segmentově a okno s kosočtvercem v parapetu. Přízemí má pásovou rustiku a pod okny prvního patra probíhala podokenní římsa. Rizalit byl ukončen stupňovitou rovnou atikou. Nakonec byla realizovaná patrová varianta Kühnela.

16. *Těšín, Fryštátské předměstí, Střelniční (Schiestadtgasse) čp. 2, rok 1829, 51,9 x 36,6 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1185.*

Plán domu čp. 2 pana Fisura,⁶⁷ který se během výstavby dopustil několika přestupků, např. uliční průčelí posunul blíž k ulici. Postupně postavil zděný dům vedle původní dřevěné chalupy, která byla ve špatném stavu. Naproti tohoto domu vlastnil nemovitost Florián Jilg. Fisur bez stavebního povolení postavil podsklepený dům. Přízemí se skládalo z dvou pokojů, kuchyně, komory a stáje pro krávu.

17. *Těšín, Horní předměstí čp. 282, rok 1829, 52 x 39,8, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1184.*

Přístavby barvírny (Farbestube) pana (Schwarzfarbermeister) Scholtise u domu čp. 282.⁶⁸ Zděná přístavba na dvoře byla kvůli požáru ukončena klenbou s trojbokými lunetami. Sousedila se stájí pro koně a mandlem. Naproti dvoru se nacházel objekt s tiskárnou a dvěma kvelby. Druhou část domu vyplňoval byt.

63 Tamtéž.

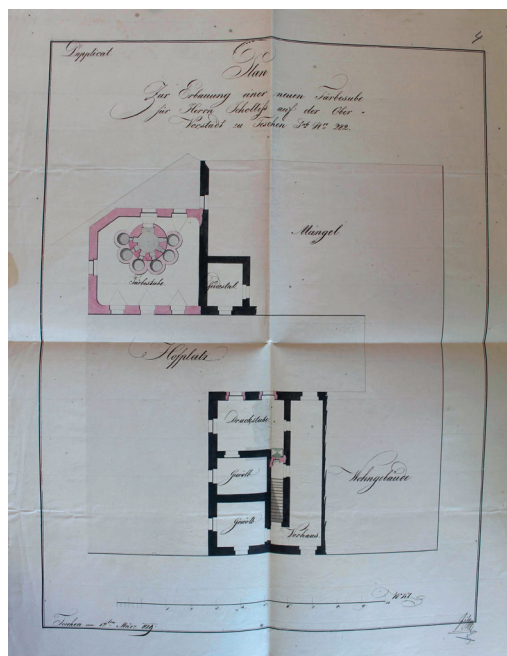
64 Tamtéž, sign. 1182.

65 Tamtéž, sign. 1183.

66 Tamtéž, sign. 1184.

67 Tamtéž, sign. 1185.

68 Tamtéž, sign. 1184.

**Obr. 4: Těšín, Horní předměstí čp. 282,
rok 1829.**

Archiwum Państwowe w Katowicach,
odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1184.

18. Těšín, Horní předměstí, dům čp. 315, rok 1830, 33 x 40,6 cm, tuší, tužkou, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1186.

Prizemní dům pana Ignatze Poppeka s okapovou stranou do ulice.⁶⁹ Domem probíhala chodba, na jejímž konci bylo umístěno dvouramenné schodiště. Po stranách se nacházely vlevo dvě místnosti s kuchyní a vpravo pokoj a kvelb. Na dvoře byla postavena řemeslná dílna se sklepem.

19. Těšín, ulice Hluboká (Głęboka) čp. 220, rok 1832,⁷⁰ 41 x 33,2 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1187.

Majitel domu nechal zastavět podloubí, ve kterém se měla v části nacházet jeho dílna a v druhé části rozšířená vstupní chodba. Z původní dílny ve dvoře se měla vytvořit obytná místnost. Dům byl jednopatrový podlouhlého půdorysu. Z plánu známe původní řešení domu. Za již zazděným podloubím se nacházel mážhaus se schodištěm a vedle místnost klenutá valenou klenbou se vstřícnými lunetami. Ve střední části byla umístěna kuchyň. V zadní části vedla úzká chodba na dvůr a vedle byla místnost. První patro mělo třítraktové dělení, např. v přední části čtyři pokoje. Před domem musel postavit tři kamenné schody a terasu se zábradlím kvůli vstupu do sousedního domu čp. 221 a pro chodce.

69 Tamtéž, sign. 1186.

70 Tamtéž, sign. 1187.

20. Těšín, Horní předměstí, velkoměšťanský dům čp. (staré) 30, nedatováno, /1832/, 41,4 x 53,3 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1187.

Nesignovaný plán přístavby domu se zahradou na Horním předměstí u Farního náměstí majitele Carla Flebe.⁷¹ Jde o přístavbu na východní straně domu na místě původní zahrádky. V místech původní chodby a místnosti vpravo měl být vytvořen prostorný kvelb. V chodbě nové části byl umístěn vstup do sklepa, vedle kterého se nacházel pokoj. V prvním patře byly v přístavbě rozšířeny dvě původní místnosti a přistavěny dva nové pokoje. Přístavba byla při farním náměstí a ze strany k sousednímu domu čp. 29 nebyly žádné změny. Dochoval se nesignovaný plán pohledu na dům. V protokolu magistrátu v Těšíně se komisionálního řízení, které stavbu povolilo, zúčastnil také stavitel Florián Jilg. Podle architektonického řešení autor plánu navrhl na hlavní osu rizalit ukončený trojúhelníkovým štítem. Rizalit člení dvě okenní osy, které jsou umístěny ve svislém vpadlém pásu ukončeném valeně, a široké pilastry s rustikou a s toskánskou hlavicí. Po stranách rizalitu probíhá jedna okenní osa ve svislém vpadlém pásu ukončeném segmentově. Návrh má analogie s vysokým řádem u některých Jilgových staveb.

21. Těšín, dům čp. 23 a 24, rok 1834,⁷² 33 x 41,6 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1189.

Nadstavba druhého patra velkoměšťanského domu čp. 23 a 24 pro vrchnostenského úředníka pana Pawlowského Podle plánu jde o nárožní dům s podloubím. Velikost domu předpokládá spojení aspoň dvou měšťanských domů. Jilg nakreslil půdorys nového druhého patra a upravil pravou část dispozice přízemí a prvního patra. Přední část půdorysu 2. patra vyplňuje šest pokojů. Ve střední části jsou na krajních osách půdorysu na obou stranách schodiště, vedle kterých jsou situovány kuchyně, uprostřed kvelby a chodby. Zadní část vyplňuje pět pokojů a toaleta. Vstupní fasáda byla členěna v přízemí loubím a v patrech rytmizována okny 1 + 2 + 1 + 2 + 1 + 2. V roce 1835 byl nakreslen plán krovu, podle kterého byl dům ukončen třemi sedlovými střechami.⁷³

22. Těšín, ulice Hluboká (Głęboka) čp. 224, rok /1837/, 50,7 x 37,6 cm, tuší, kolorováno, na papíře, Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, Akta miasta Cieszyna, sign. 1193, spisy sign. 1196.

Přístavba patra a přestavba přízemí domu pana ševce Fikuse čp. 224.⁷⁴ Podle návrhu oddělovala přízemí od prvního patra kordónová římsa. Přízemí bylo rytmizováno toskánskými pilastry mezi okny a nároží bylo bosované.

Evangelický kostel augsburského vyznání v Bystřici a farní kostel v Hnojníku

Jilg navrhl v letech 1811–1817 zajímavý evangelický kostel augsburského vyznání v obci Bystřice, která patřila Těšínské komoře. Nový zděný kostel byl postaven na místě původního dřevěného evangelického kostela. První modlitebny nekatolických církví byly povoleny na základě tolerančního patentu vydaného dne 13. října 1781, který povoloval tři křesťanská náboženství: luterské (augsburské), helvétské a pravoslavné. Patent povolil výstavbu modlitebny v místě, kde žilo více než sto nekatolických rodin.⁷⁵ Modlitebny nesměly připomínat kostel,

71 Tamtéž.

72 Tamtéž, sign. 1189.

73 Tamtéž, sign. 1190.

74 Tamtéž, sign. 1193, spisy sign. 1196.

75 Veronika TOMÁŠOVÁ, *Evangelíci na Těšínsku v tolerančním období 1781–1861*, Český Těšín 2018, s. 23.

proto byl zakázán vstup z významné komunikace a veřejného prostranství, věže a zvony. Pro modlitebny se neužíval termín kostel. Tyto budovy měly mít podobu obdélné stavby se vstupem z delší strany. Pro kostely augsburského vyznání byl častěji vstup z kratší strany budovy. Patent zakazoval i okna s valeným ukončením, povoloval pouze pravouhlá, a nepřipouštěl válcové závěry, které připomínaly apsidy.⁷⁶ O výsledné podobě nakonec rozhodovala finanční situace sboru, návrh stavitele a posouzení krajského úřadu či Moravskoslezského gubernia, popřípadě majitel panství jako patron, který se rozhodnul stavbu podpořit. V kostele augsburského vyznání byl umístěn oltář naproti vchodu. Nedílnou součástí modlitebny jsou empory po stranách. Kazatelna byla umístěna uprostřed na boční delší straně.⁷⁷ Modlitebny také měly mít plochý strop nebo být otevřené do krovu. Požadavky patentu mnohdy nebyly dodrženy. Také u návrhu stavitele Jilga najdeme odchylky od nařízení, neboť na plánu průčelí kostela jsou patrná např. okna s valeným záklenkem. Mezi hlavní lodí a obdélným presbytářem je konvexní přechod připomínající vítězný oblouk. Kostel je klenutý.

Nový zděný evangelický kostel v Bystrici byl postaven za působení kazatele Ondřeje Pauliniho mladšího, který začínal v roce 1795 u svého otce Pauliniho, kazatele v Byřici, jako vikář. V roce 1811 byl jmenován seniorem a v roce 1827 superintendantem evangelických sborů na Moravě a ve Slezsku.⁷⁸ K bystrickému sboru patřily obce Bystrice, Lyžbice, Nýdek, Oldřichovice (část), Vendryně, Tyra, Karpentná a Košařiska.

Základní kámen evangelického kostela v Bystrici byl položen v roce 1811 a vysvěcen byl v roce 1817. Výstavba kostela se protáhla kvůli nedostatku financí, neúrodě a živelným pohromám.⁷⁹ Podle zápisu z roku 1814 chybělo k dostavbě kostela 8000 zl.⁸⁰ Kostel byl nakonec dokončen za velké finanční podpory těšínského knížete Albrechta. Kopie plánu průčelí bystrického kostela od Jilga je uložen v Muzeu Śląska Cieszińskiego v Cieszynie (sign. 6956)⁸¹ a fotografie plánu u Farního sboru Slezské církve evangelické a. v. v Bystrici. Jilg navrhl evangelický kostel tvaru latinského kříže ukončený valbovou střechou. Byl postaven jako jednodlný kostel s presbyteriem s trojbokým závěrem se zaobleným nárožím. Na pravé straně presbytáře je umístěna sakristie a po levé straně depot. Sakristie je klenuta českou plackou, chodba k sakristii je ukončena segmentovou klenbou. Přistavena byla zřejmě v roce 1826,⁸² stejné řešení najdeme i u depotu. Do presbytáře se po stranách otevírají dvě patra oratoří nad sakristií a depotem. Přechod presbyteria k hlavní lodi je konvexní. Po pravé straně je kazatelna přístupná ze sakristie. Hlavní loď je osvětlena dvěma řadami oken, v přízemí obdélnými okny se segmentovým záklenkem a v patře vysokými okny se segmentovým záklenkem. Původně byla hlavní loď členěna dvěma patry pavlačí podepřených sloupy. První patro nesly kamenné sloupy a druhé patro dřevěné sloupy.⁸³ Hlavní loď je klenuta dvěma pruskými klenbami v pasech, které vybíhají z pilířů po stranách. Okna jsou umístěna v nikách, které kostel opticky rozšiřují. Kostel je rytmizován pilastry s íonskou hlavicí,

76 Zdeněk R. NEŠPOR, *Vývoj moderního českého evangelictví (a starokatolicismu)*, in: Encyklopedie moderních evangelických a (starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska, Praha 2009, s. 13.

77 Blanka ALTOVÁ, *Architektura evangelických kostelů a modliteben*, in: tamtéž, s. 44.

78 Karol MICHEJDA, *Kronika ewang. Zboru augsb. Wyznania w Bystrzycy*, Cieszyn 1911, s. 24–25.

79 Tamtéž.

80 SOKA Karviná, fond Farní sbor Slezské církve evangelické a. v., neuspořádaný fond.

81 David PINDUR, *Nákres toleranční modlitebny v Bystrici*, in: P. ŠOPÁK (ed.), *Znamení vertikál*, Opava 2013, s. 366–367.

82 D. PINDUR, *Nákres toleranční modlitebny*, s. 367.

83 K. MICHEJDA, *Kronika ewang. Zboru*.

nad kterými probíhá profilovaná vyložená římsa se zubořezem. Zajímavé architektonické řešení má vstup z presbyteria do sakristie a depotu. Vstup lemují dva vtažené toskánské sloupy po stranách podepírající kladí, které nese valený oblouk. Před tímto prvkem předstupuje segmentový oblouk. Je to atypické a originální řešení vstupu. Vstupní průčelí zdůraznil na hlavní ose rizalit s dvojicí sloupů s iónskou hlavicí na kamenných postamentech. Po stranách je dvojice oken. Nad rizalitem se tyčil trojúhelníkový štít. Nad vstupem se segmentovým záklenkem je termální okno. Fasáda kostela byla ukončena vyloženou římsou se zubořezem. Původní kostel byl postaven bez věže a byl ukončen valbovou střechou. Původní menší dřevěná věžička se zvony stála samostatně mezi kostelem a školou. V roce 1849 byla přistavěna ke kostelu nová věž podle plánů těšínského krajského stavitele Gottfrieda Dittricha.⁸⁴ V roce 1822 byly v interiéru kostela umístěny nové pavlače. V roce 1831 kostel získal nový dřevěný oltář a kazatelnu od řezbáře Ondřeje Petera z Frýdku. Oltář byl zasvěcen apoštolům Petru a Pavlu.⁸⁵ Další stavební plány kostela pocházejí z přestavby z 30. let 20. století, které však zachycují původní podobu kostela a pavlače. Plány přestavby kostela z roku 1931 vypracoval těšínský architekt Carl Reinhart.⁸⁶ Kostel dostal nové třípatrové oratoře. Podle plánu byly rozšířeny boční vstupy, které získaly portikus s toskánskými sloupy nesoucí trojúhelníkový štít se sedlovou střechou.

**Obr. 5: Evangelický kostel a. v. v Bystřici,
foto plánu průčelí kostela.
Evangelický sbor Slezské církve a. v. v Bystřici.**

84 D. PINDUR, *Nákres toleranční modlitebny v Bystřici*, s. 367.

85 K. MICHEJDA, *Kronika ewang. Zboru*, s. 32.

86 Plán se nachází v archivu Farního sboru Slezské církve evangelické a. v. v Bystřici. Za zpřístupnění kostela a archiválií děkuji panu Ing. Adamovi Cieslarovi.

V řešení fasády Jilgovy stavby najdeme oblíbené prvky stavitele jako vysoký řád a nárožní rustiky, které použil např. u domu internátu Celesty v Těšíně. V interiéru kostela i řešení hlavní fasády se objevují analogie s farním kostelem v Hnojníku. Jeho tvorba kostelů evangelického v Bystřici z let 1811–1817 a farního kostela v Hnojníku z let 1808–1812 vychází z normalizačních kostelů tereziánské éry,⁸⁷ což se projevilo především na půdorysném řešení kostela. Fasáda bystrického kostela je v partii vstupního rizalitu členěna vysokým sloupovým řádem na postamentech s volutovými hlavicemi a termálním oknem v nadpraží hlavního vstupu. Řešení je inspirováno neoklasicismem čerpající z neopalladianismu, neboť spojení termálního okna s paprskovitým členěním a sloupů na postamentech je odvozeno z tradiční formy triumfálního oblouku. Návrh kostela se vymyká ze současné produkce místních stavitelů. Inspirace mohla být i z evangelického kostela v Dolních Bludovicích, které však má ploché řešení fasády s pilastry.

Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hnojníku byl postaven v letech 1808 až 1812 na místě původního dřevěného kostela. Jeho patronem byl Jiří svobodný pan Bees. Stavba byla financována především z náboženského fondu. Základní kámen byl položen roku 1810 Paulem Prutkem farářem a děkanem v Dobré. Kostel byl dostavěn a vysvěcen v roce 1812.⁸⁸ Práci Floriána Jilga dokládá listina z roku 1812, která je signována Floriánem Jilgem jako stavitelem kostela.⁸⁹ Jilg navrhl jednoduší kostel ukončený presbytářem s rovným zakončením a se zaoblenými nárožními. Po stranách presbytáře se po pravé straně nachází kaple a po levé straně sakristie, nad kterou se do presbyteria otevírá oratoř klenuta pruskou klenbou. V zadní části kostela je chór podepřený dřevěnými sloupy. Hlavní průčelí kostela člení rizalit, který zdůrazňuje vysoký řád dvojicí polosloupů nesoucí klasicistní kladí s rovnou atikou. Po stranách rizalitu je umístěna nika. Fasáda je ukončena věží s konkávními křídly. Najdeme zde společné prvky s farním kostelem v Ropici v podobě nik po stranách a vysoký řád, avšak kostel v Ropici od stavitele Antona Englische vyznává kompozičně výrazněji především díky klasicistnímu oknu s balkónem nad vstupem do kostela oproti strožejšímu řešení kostela v Hnojníku.

Jilg přistavěl věž k farnímu kostelu sv. Jiří v Dobré. Věž předstupuje konkávně před loď kostela a je rytmizována iónskými sloupy vysokého řádu.

Tvorba Jilgových kolegů stavitelů

Florián Jilg pracoval v období vrcholného klasicismu. Stavitelství první třetiny 19. století v Rakouském Slezsku není stále dostatečně zpracováno. Mezi představitele stavební produkce tohoto období patří ze starší generace stavitelů, se kterými se Jilg pracovně setkal, Ignatz Chambrez a Josef Drachný. Chambrez, který studoval také architekturu ve Francii, byl ovlivněn místním stavitelstvím konce 18. století a také francouzskou revoluční architekturou. V roce 1802 navrhl novou budovu gymnázia na ulici Jana Leopolda Šeršnika. Oproti návrhu fasády radnice u budovy školy najdeme analogie s Jilgem v použití vysokého řádu pilastrů. Původně byl rizalit ukončen věžičkou s helmicí⁹⁰ Budova měla vysokou sedlovou střechu. Fasáda oproti Jilgovi je však mnohem plastičtější především užitím trojúhelníkových a segmentových frontonů nad okny. Vstup s pilastry po stranách byl ukončen trojúhelníkovým

87 P. ŠOPÁK, *Vzdálené ohlasy* 2, s. 153.

88 E. VOJKOVSKÁ, *Nástin dějin farnosti Ropice na začátku 19. století a výstavba kostela Zvěstování Panny Marie a sv. Kateřiny*, in: Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 7, Frýdek-Místek 2006, s. 78.

89 SOKA Frýdek-Místek, fond Farní úřad Hnojník, kart. 2, inv. č. 25.

90 I. KWAŚNY, *Urbanistyka Cieszyna od požaru w 1789 roku do połowy XIX wieku*, in: Dzieje Cieszyna. Cieszyn w czasach nowożytnych (1528–1848). T. 2, Cieszyn 2010, s. 385.

štítem. Zajímavý je u vstupu detail ukončený segmentovým obloukem. Po stranách vstupních dveří jsou pilastry nesoucí segmentovou klenbu vtaženy do fasády. Podobné řešení najdeme u vstupu z presbyteria do sakristie a depotu v evangelickém kostele v Bystřici od Floriána Jilga. Budova gymnázia byla původně jednopatrová, až v roce 1869 byla zvýšena o jedno patro. V roce 1803 Chambrez odešel z Těšína učit kreslení na Normální školu v Krakově. Od roku 1807 učil architekturu na Jagelonské univerzitě v Krakově a od roku 1812 působil ve Lvově jako profesor stavitelství. Josef Drachný byl významný stavitel klasicismu přelomu 18. a 19. století.⁹¹ Pro jeho tvorbu je typický místní klasicismus vycházející také z přechodu baroka ke klasicismu. Jilg se s ním pracovníně několikrát sešel, např. při stavbě pivovaru. Drachný nakreslil původní stavbu dřevěného farního kostela v Hnojníku, na jehož místě pak Jilg postavil nový zděný kostel. Drachný a Karol Jacobi d'Eckolm jsou autory přestavby kostela původního dominikánského kláštera. U průčelí věže byl užit zajímavý architektonický prvek, který má analogie u domu čp. 16. na ulici Horní brána, dříve hostinec U Tří černochů. Do průčelí věže v patře je vtažen portikus s iónskými sloupy, nad kterým je termální okno, spolu tvoří zajímavý plastický prvek. Významným stavelem klasicismu přelomu 18. a 19. století byl krnovský stavitel Johann Mihatsch,⁹² se kterým se mohl Jilg pracovníně setkat za jeho působení v Krnově.

Tvorba dalšího Jilgova současníka stavitele Antona Englisha (1768–1838) byla ovlivněna barokním klasicismem, především ke konci 18. století. Englisch pracoval také v 90. letech 18. století v Těšíně, kde navrhl např. přestavbu domu Larische-Mönnicha v barokním klasicismu, které se svým projevem liší od návrhů Floriána Jilga. Englisch se podílel na přestavbě kostela sv. Kříže a dalších. V roce 1806–1809 navrhl kostel v Ropici⁹³ pro Gabrielu svobodnou paní Celestovou z Celestinu ve stylu přetrvávajícího josefínského klasicismu s neopalladiánskými motivy vysokého řádu. Od roku 1811 byl krajským architektem v Opavě. V letech 1815–1816 vypracoval např. plány zámků Raduň, Bravantice a Dolní Životice, u kterých se prosadil palladiasmus a biedermeier v podobě serlián na boční a hlavní ose, portiku či iónského sloupového řádu.⁹⁴ Ve Fryštátě přestavěl zámek Larisch-Mönnichů.⁹⁵

Významným současníkem a spolupracovníkem Jilga byl Andreas Kment (1787–1849) Jeho tvorba není doposud zpracována, víme však, že je např. autorem fasády těšínské radnice. Podle projektu z roku 1836 měla radnice přízemní pásovou rustiku stejně jako první patro. Na hlavní osu byl umístěn rizalit s jednou okenní osou. Okna byla rámována šambránou

91 O Drachném více viz E. VOJKOVSKÁ, *Příspěvek k dílu těšínského stavitele Josefa Drachného*, in: Sborník Památkového ústavu v Ostravě, Ostrava 2016, s. 56–67; I. KWAŚNY, *Urbanistyka Cieszyna od pożaru w 1789 roku do połowy XIX wieku*, in: *Dzieje Cieszyna. Cieszyn w czasach nowożytnych (1528–1848)*. T. 2, Cieszyn 2010, plán kláštera Milosrdných bratří; W. IWANEK, *Klasycyzm w architekturze*; Ondřej HANIČÁK, *Jezuitský konvikt Nejsvětější Trojice v Těšíně. Stavební vývoj, formální vazby a možnosti interpretace*, in: Radim Jež – David Pindur a kol., *Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska / Dom, pałac i zamek w kulturze materialnej Śląska*, in: *Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 6, Český Těšín 2018*, s. 335–348.

92 E. VOJKOVSKÁ, *Krnovský stavitel Johann Mihatsch*, *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy* 28, 2002, č. 1, s. 19–21.

93 *Táž, Nástin dějin farnosti Ropice na počátku 19. století a výstavba farního kostela Zvěstování Panny Marie a sv. Kateřiny*, in: Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek, Frýdek-Místek 2006, s. 68–84; W. IWA-NEK, *Słownik artystów*, s. 15.

94 P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura Opavy v letech 1780–1850*, s. 73–94.

95 Pavel KUFA, *Letní sídlo Larisch-Mönnichů ve Fryštátě*, in: *Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 6, Český Těšín 2018*, s. 271–286.

a v druhém patře podokenní římsou a festony v suprafenestře. Jako příklad jeho tvorby je plán přestavby velkoměšťanského domu pana Johanna Špilaczka čp. 12 na ulici Hluboká z roku 1828.⁹⁶ Průčelí fasády navrhl v duchu biedermeieru. Přízemí bylo zdůrazněno pásovou rustikou a okny v padlinách se segmentovým záklenkem s palmetovým listím v suprafenestře a obdélník v parapetu. První patro mělo hladkou fasádu členěnou okny se šambránou s klenákem a rozetou v parapetu a podokenní římsou s konzolami. Kment postavil dům čp. 250 u evangelického kostela patřící evangelickému sboru. V těchto návrzích není uplatněn vysoký řád či jiné prvky neoklasicismu a stavby spíše čerpají z místního klasicismu nebo biedermeieru.

Franz (František) Kuffay byl od roku 1818 krajský architekt v Těšíně. Jeho tvorbu také neznáme dostatečně. Podílel se např. na opravách kláštera a špitálu Milosrdných bratří⁹⁷ a na přestavbě radnice v Těšíně. V 30. letech 19. století pracoval v Těšíně také stavitel Anton Kühnel a Franz Kmentt. Jejich profesní činnost však není zpracována. Další osobností stavitelství období klasicismu byl frýdecký stavitel Florián Biefel.⁹⁸ Čerpal z místního klasicismu vycházejícího z přechodu baroka ke klasicismu. Architektura čerpající z vídeňského klasicismu se projevila v roce 1848 v jeho přístavbě ke kostelu sv. Martina ve Skalici u Frýdku-Místku, při které užil pilastry vysokého řádu s toskánskou hlavicí, termální okna a rustiku.

Ve 30. letech 19. století se začala prosazovat mladší generace stavitelů, ke které patřil Romanus Kühnel (1804–1833). Narodil se v Hošťálkovicích ve Slezsku na Opavsku. V roce 1829 byl přijat za měšťana v Těšíně a stejného roku se oženil s Marií, dcerou Floriána Jilga. Umírá však již v roce 1833.⁹⁹ Pracovně se sešel s Floriánem Jilgem v roce 1829. Roman Kühnel byl s Jilgem členem stavební komise. V 30. letech 19. století začal svou kariéru syn stavitel Floriána Jilga Karel Jilg, který v roce 1838 spolupracoval s Romanem Kühnelem na stavbě židovské synagogy v Těšíně, pro kterou nakreslil plán.¹⁰⁰

Jméno Floriána Jilga je spojeno také s prací pro Těšínskou komoru. Například Michaela Vychodilová ve své diplomové práci *Karel Těšínsko-Rakouský jako stavebník* zjistila, že Florián Jilg nakreslil v roce 1810 Prospekt těšínského hradu s přilehlými budovami (Prospect des königl. herzoglichen Schlosses), který je uložen v Národní rakouské knihovně (Österreichische National Bibliothek).¹⁰¹ Jilg na lavírované kresbě tuší zručně zakreslil v axonometrii tzv. Dolní zámek, na jehož místě byl postaven Lovecký zámeček podle plánů Kornhäusela. Zachytil situaci z roku 1810. Kresba popisuje Dolní zámek na půdorysu písmena U, za kterým stála podélná budova. Jednopatrový zámeček byl ukončen mansardovou střechou. U zachovalé bašty stála vstupní brána ukončena lomeným obloukem. Vedle zámku se rozprostírala zahrada. V této části sídlily kanceláře a provizorní prostory pro těšínská knížata. Nádvoří Dolního zámku uzavírala obdélná jednopatrová budova s mansardovou střechou. Z nádvoří Dolního zámku vedla brána na zámecké nádvoří. To lemovala zeď od zahrady, dům pro lesníka, stáje pro koně, šopa a vozovna. Po levé straně obklopovaly nádvoří přízemní budovy. Z Horního zámku se dochovala věž, jedno křídlo, kaple a průjezd klenutý dvěma klenbami.

96 Archiwum Państwowe w Katowicach, odd. v Cieszynie, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 1183.

97 ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská, kart. 2253, inv. č. 1590.

98 E. VOJKOVSKÁ, *Přestavba farního kostela sv. Jana Křtitele ve Frýdku a jeho stavitel Florián Biefel*, in: *Práce a studie Muzea Beskyd, Frýdek-Místek 2008*, s. 73–91.

99 W. IWANEK, *Słownik artystów*, s. 28.

100 I. KWAŚNY, *Urbanistyka Cieszyna od pożaru w 1789 roku do polowy XIX wieku*, s. 386.

101 Michaela VYCHODILOVÁ, *Arcivévoda Karel Habsbursko-Těšínský jako stavebník*, diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2018, s. 43, 69.

Podle Pavla Kufy Florián Jilg těšínský zámek vystavěl podle plánů Josefa Kornhäusela, stejně jako zámek v Hnojníku.¹⁰² V roce 1820 nakreslil původní stav panského pivovaru v Těšíně.¹⁰³

Závěr

Florián Jilg zaujímá v architektuře klasicismu významné místo, neboť si vytvořil svůj osobitý styl. Svou tvorbu vycházející z barokního klasicismu však obohatil o nejnovější trendy vycházející i z nadregionální architektury ovlivněné vídeňskou architekturou. Nesmíme opomenout, že stavební produkci ovlivňovala také posouzení Provincionálního stavebního ředitelství v Brně. Na území periferie však vycházel z vlastního tvůrčího potenciálu, nekopíroval jen vzory. V architektuře si osvojil prvky neopalladiánské architektury. Je však představitelem středoevropského biedermeieru, jehož morfologii často užíval. Jeho osobitý styl se projevil užitím vysokého řádu a vpadlého portiku v celé výši fasády a pásové rustiky přes celou fasádu, kde můžeme vidět inspiraci pruským klasicismem. Místní stavební produkci ovlivnil také jako krajský stavitel na Těšínsku. Jeho stavební činnost na území Rakouského Slezska si zaslouží další studium, především jeho práce pro Těšínskou komoru a místní šlechtu.

Contribution to the Work of the Těšín Builder Florián Jilg (Ilg)

Summary

The article deals with the builder Florián Jilg from Těšín, whose activity in Těšín is recorded mainly on the basis of the study of the archive material of the “Acta miasta Cieszyn” collection from the State Archives in Katowice, department in Těšín, and the construction of the evangelical church in Bystřice and the parish church in Hnojník. Florián Jilg worked in Těšín during the time of Prince Albrecht of Saxony-Těšín and his adopted son Carl Ludwig of Saxony-Těšín. Těšín was an important political, administrative and cultural centre of the Principality of Těšín. The text gives a brief overview of the appearance of Těšín in the first third of the 19th century at the time of Jilg’s activity in the city, namely urban changes and the construction of the city after the fire in 1789, after which the city began to develop on the site of the original walls and in the suburbs. The article characterizes Jilg’s work as a regional construction master and city builder, while describing Jilg’s buildings in the city and characterizing their architecture. These include, for example, house no. 35 for Mr. Pawł Otrzęs in Wyższa Brama Street, the K. Celesta Celestina Foundation Building, house no. 10 in Wyższa Brama Street, U Polského krále (Polish King) Inn, house no. 16 in Wyższa Brama Street, formerly U Tří černochů (Three Black Men) inn. The study explains the reconstruction and construction of new houses according to his plans, especially in Horní předměstí (Upper Suburbs). Jilg’s work is based on several sources. His designs draw from the neoclassical architecture of Palladianism, but, in his work, we also find elements related to the construction of local classicism and state classicism.

Mgr. Eva Vojkovská
Státní okresní archiv Frýdek-Místek
e.vojkovska@fm.archives.cz

102 P. KUFA, *Šlechtická sídla na Těšínsku*, diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2012.

103 Archiwum Państwowe w Katowicach, fond Komora Cieszyńska, sign. 1193.